

URKUNDER RÖRANDE STOCKHOLMS HISTORIA. I

STOCKHOLMS STADS PRIVILEGIEBREF

1423—1700

MED UNDERSTÖD AF STADENS MEDEL

UTGIFNA AF

KUNGL. HUMANISTISKA VETENSKAPSSAMFUNDET

GENOM

FIL. D:R KARL HILDEBRAND OCH FIL. D:R ARNOLD BRATT

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

STOCKHOLMS STADS
PRIVILEGIER

1433-1701

UPPSALA 1900—1913
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

Företal.

Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Upsala, som stiftats på grundvalen af en af framlidne åldermannen fil. d:r Jakob Westin gjord donation, har i enlighet med en i hans testamente uttryckt önskan sedan många år tillbaka satt som en af sina uppgifter att låta utarbета en historisk beskrifning öfver Stockholm, sådant detta samhälle utvecklats sig till 1600-talets slut. Denna hufvudstadens historia, som man må hoppas att i en ej alltför aflägsen framtid få se skrifven, är ämnad att ge en så vidt möjligt allsidig skildring af stadens utveckling och skall därför ej åtnöja sig med att, såsom i äldre historiska verk rörande hufvudstaden varit vanligt, lägga nästan uteslutande vikt på den topografiska historien utan tillika skänka full uppmärksamhet åt öfriga sidor af samhällets utveckling. Icke dess mindre måste gifvetvis synnerlig vikt fästas vid Stockholms topografi. I hvarje stads historia spelar nämligen det topografiska elementet en framstående roll, i Stockholms kanske mer än annorstädes, då dess egendomliga belägenhet i och invid en mängd af vattendrag har, genom dessas utfyllning, fört till verkliga omskapningar af stadens yttre utseende. Och här föreligger ett rikt och till större delen obearbetadt fält att utforska. Undersökningen bör, så långt möjligt är, sträfvat att ur urkundernas lösryckta uppgifter sammanleta dragen af det äldsta Stockholm mellan broarna och därpå gifva en fullständig bild, som återgifver medeltidens mur-system, gator, torg, offentliga och viktigare enskilda byggnader, dessas byggnadssätt och läge, stadens hamnar och utkanter m. m. Vidare måste malmarnas bebyggande och fortgående utveckling med klarhet angifvas samt de stora stadsregleringarna på 1600-talet och deras följder noggrant utredas och i sina hufvuddrag tecknas. Det säger sig själft, att här föreligger en högeligen intressant uppgift, af största betydelse för en grundlig kännedom om hufvudstadens tidigare öden. Men det gäller äfven att tränga in i det lif, som rört sig inom dess murar. Där-

för måste ej mindre vikt läggas uppå att uppdraga en bild af stadens rättsskipning och förvaltning, dess näringslif, handel och sjöfart, beskattning m. m. Och slutligen måste lefnadssättet och sederna kräfva sitt särskilda kapitel.

Till utgifvande af en Stockholms historia, sådan den här efter ett offentligt uttalande skisserats, har Samfundet dock ej ansetts böra inskränka sig. Det har nämligen velat komplettera och stödja den historiska framställningen genom publicerande af *urkunder rörande stadens historia*, hvilka böra ha sitt värde, äfven då själfva den nämnda framställningen hunnit föråldras. I dessa urkundssamlingar synes först och främst rum böra lämnas för hufvudstadens *privilegier* och öfriga konstitutiva urkunder för äldre tider samt i öfrigt viktigare offentliga handlingar, hvilkas innehåll kastar särskildt ljus öfver stadens historia. Vidare torde *sammandrag af stadens räkenskaper för 1500- och 1600-talen* böra intagas; likaså *statistiska mantalslängder* från samma tider. En särskild uppmärksamhet bör ägnas åt *stadsregleringarna* på 1600-talet, som tillika måste med kartor belysas. I *öfverståthållarnes berättelser*, af hvilka den första af 1663 redan är (ehuru ej fullständigt) tryckt, samt i deras skrivelser till Kungl. Majestät föreligger naturligen en dyrbar källa till stadens historia. Utdrag ur de äldre *tänkeböckerna* torde ock försvara sin plats i urkundssamlingarna. Säkerligen torde *statistiska tabeller* rörande handel och sjöfart, näringar m. m., om sådana kunna uppgöras, äga stort intresse; rörande *handtverksskråna* finnas naturligtvis ock urkunder förtjänta af tryckning. Slutligen synes lämpligt, att en fullständig förteckning på *kartor* öfver staden eller delar däråf vare sig i tryck eller handskrift utarbetas med noggrann beskrifning och tidsbestämning.

För att göra början till realiserande af åtminstone en del af dessa önskemål, för hvilkas eventuella förverkligande naturligtvis ingen viss tidpunkt kunnat bestämmas, vände sig Samfundet, som till urkundernas tryckning saknade nödiga medel, i april 1898 till Stockholms stadsfullmäktige, som den 29 följande juni fattade sitt beslut i frågan. Det är tack vare den utmärkta välvilja, hvarmed Samfundets framställning därvid upptogs, som den nu föreliggande urkundssamlingen blifvit möjliggjord.

Till *Stockholms stads privilegiebref 1423 - 1700* ha hänförts af svenska konungar eller deras ställföreträdare utfärdade privilegiebestämmelser, förmåner eller friheter för staden i dess helhet, större delar däråf eller stadens magistrat. Rent tillfälliga dispenser och

medgifvanden ha i regel utelämnats. Bref och resolutioner rörande särskilda församlingar, skolväsen och fattigvård äfvensom skrånå likaledes, då de lämpligen synas böra bilda egna samlingar.¹ Där-
emot ha resolutionerna på borgarståndets besvär i allmänhet med-
tagits, hvarvid dock stycken, som ej haft något af intresse att bjuda
på för Stockholms stad, ej pläгат in extenso aftryckas, utan har i
stället deras väsentligaste innehåll i få ord angifvits. Äfven i andra
fall ha i samlingen urkunder kunnat införas, som mindre rört spe-
ciellt Stockholms stad än riket i dess helhet; särskildt gäller detta
några formellt till öfverståthållaren ställda skrivelser. Efter dessa
allmänna regler har urvalet skett. Det är klart, att gränserna ofta
 varit rätt svåra att draga i praktiken, liksom ju om innebörden af
själfva begreppet "privilegiebref" meningarna kunna vara växlande.

Af de arkiv, hvarur urkundsmaterialet hämtats, är främst att
nämna *Stockholms rådhusarkiv*. Utom i här förvarade pergamentsbref
har mycket varit att finna i fyra band *Kungl. bref till magistraten i
original*. Det första citeras här efter den å bandets rygg angifna
titeln "Diverse konungabref", de öfriga äro banden II, V och VI.
I dessa samlingar af bref "i original" förekomma dock äfven icke
så få afskrifter. Åtskilliga skrivelser för senare tider ha hämtats ur
den i *öfverståthållareämbetets arkiv* förvarade samlingen *Kungl. bref till
öfverståthållaren*. Samlingar af originalbref i andra arkiv däremot
ha för denna publikation endast undantagsvis blifvit använda. De
fall ha emellertid icke varit få, då originalbrevet ej kunnat åter-
finnas. Ett par gånger har då konceptet blifvit anlitadt, men i
allmänhet ha utgifvarna varit hänvisade till afskrifter. Flera dylika
finnas som nämndt i rådhusarkivet — ofta vidimerade. I de flesta
fall ha vi dock anlitat *riksregistraturet*.

Med afseende å ortografien ha de normaliseringsprinciper följts,
som antagits af O. Alin och E. Hildebrand i *Svenska riksdagsakter*
och af dem i företalet till denna publikation finnas närmare ut-
vecklade.

Utgifvandet af den urkundssamling, som här föreligger, har
kräft en lång, tyvärr alltför lång, tid, då det första häftet utkom
redan år 1900. Detta får emellertid sin förklaring ej blott af själfva
arbetets tidsödande art — dubbelt tidsödande, enär det gällt att ur
flera arkiv hopleta vederbörliga aktstycken — utan ock af det

¹ Detta hindrar dock ej, att äfven i denna samling flera bestämmelser
från dessa områden af stadens lif äro till finnandes, men de förekomma då i
sådant sammanhang, att de icke ansetts kunna uteslutas.

under arbetets fortgång oundvikliga ombytet af utgifvare. Sedan doktor Karl Hildebrand, som ensam utgifvit de tjugusju första arken (t. o. m. sid. 430), af andra göromål förhindrats att fortsätta denna urkundssamlings publicerande, öfverlämnades i början af år 1907 detta arbete åt mig. Tyvärr insåg jag då ej, huru mycket som ännu återstod, och lika litet förutsåg jag, att min tid skulle blifva så upptagen af annat arbete, att jag åt detta i allmänhet endast skulle kunna ägna lediga stunder. Att öfvertaga ett af annan person börjadt utgifningsarbete är därjämte gifvetvis alltid en vanskelig sak. Inkonsekvenser kunna ju lätt uppstå ej endast i valet af de urkunder, som bära medtagas, utan än mer i själva sättet för deras återgifvande. I synnerhet måste normaliseringen vålla vissa svårigheter, ty näppeligen torde några normaliseringsregler så klart kunna uppställas, att icke olika utgifvare i vissa fall kunna tillämpa dem mer eller mindre olika. Jag vågar emellertid hoppas, att de ojämnheter, som kunna vara en följd af tvenne personers sysslande med arbetets utgifning, icke skola alltför mycket framträda.

Det *sakregister*, som följer på texten, är utarbetadt af mig. På fullständighet i ordets strängaste mening gör det ej anspråk. Jag hoppas dock, att det skall kunna underlätta forskarens möda. Den ovisshet, som under användandet af ett sakregister alltid måste uppstå om under hvilket ord man har att söka den eller den bestämmelsen, har jag sökt i möjligaste måtto afhjälpa genom talrika hänvisningar. Själva registret är naturligtvis alfabetiskt uppställt, men de underrubriker, som ofta förekomma under uppslagsorden, ha fått sin plats efter det inre sammanhanget (se t. ex. *Handel*, *Magistrat*, *Tull*), och endast undantagsvis har jag här ansett den alfabetiska uppställningen bära iakttagas (se t. ex. *Kompani*).

De felaktigheter, som jag efter tryckningen observerat, meddelas i bokens början.

Stockholm i november 1913.

Arnold Bratt.

Rättelser.

Sid. 124, rad 5 nedifrån står präntedt. Derföre, läs präntedt, derföre.

Sid. 288, rad 2 i rubriken står idestomter, läs ödestomter.

Sid. 400, rad 6 uppifrån står nogot uthrymme, läs nogot bättre uthrymme.

Sid. 444, rad 21 uppifrån står fruchten. Alltfördenskull, läs fruchten, alltfördenskull.

Sid. 451, rad 2 i rubriken står privilegierade, läs privilegierade och rad 7 uppifrån Stiermans, läs Stiernmans.

Sid. 526, rad 4 uppifrån står riksdagsakter 1698, läs riksdagsakter 1697.

Sid. 527, rad 6 uppifrån står skeppsfarter, läs skepps parter.
